

Austatud lugeja!

Siinsega jõuab teieni number täis rahvusvahelise õiguse teemal kirjutatud artikleid. Tänan René Värki, kes toimetuse ja autorid kokku viis.

Rahvusvaheline õigus on minu jaoks eriline teema. Nimelt oli see valdkond, mis tõi mind õigusteaduskonda. Just selle teemaga tahtsin tulevikus tegelema hakata. Aga ei hakanud. Juba ülikoolis sain selgeks, et ei hakka ka. Põhjuse osas parafraseerin Annika Talmari siinset artiklit: on küll hästi arenenud ja artikuleeritud normid olukordade reguleerimiseks, kuid kokkulepitu rakendamise ja jõustamise osas ei ole areng kaugeltki samal tasemel. Maakeeli öeldes: rahvusvaheline õigus sageli ei toimi. Kas tegin selle üldistamisega rahvusvahelisele õigusele liiga? Kindlasti. Riigid enamasti austavad üksteise suveräänsust, suur osa rahvusvahelisi konflikte õnnestub rahumeelselt lahendada, rahvusvahelisi lepinguid enamasti täidetakse jne. Kuid milline osa on selles õigusel ja milline huvidel?

Jätame hetkeks rahvusvahelise õiguse kõrvale. Meie igapäeva elu reguleerib tohtu hulk õigusnorme. Riik need normid kehtestab ja nende täitmise üle ka valvab. Ideaalis on kõik need normid sellised, mille järgi aus ja kõlbeline inimene toimib ka siis, kui normi poleks. Ehk siis valvata on vaja nende üle, kes ei ole ausad ega kõlbelised. Ja neid on eelduslikult väga vähe. Kui nii, siis on riik ausate ja kõlbeliste inimeste summa ehk siis: aus ja kõlbeline. Järelikult riigi üle valvata pole vaja. Utopia? Jah. Järelikult läks miski siinses arutluses valesti. Aga mis siis?

Üks võimalus on, et probleem on normide sisus. Kui kodanik peab arvestama, et meie ülereguleeritud ühiskonnas eksib ta tahes-tahtmata pidevalt millegi vastu (õnneks ei ole me aga veel jõudnud jälgimisühiskonda, kus kõik eksimused avastatakse), siis paistab vohavat ka rahvusvaheline normiloome. Riik, eriti väikeriik, ei näi suutvat kõiki neid norme järgida – kui ta soovib millegi muuga ka tegeleda (ja õnneks soovib). Riikide puhul on siin muidugi üks aspekt juures: kui tavakodaniku suhtes normid kehtestatakse, siis riikide suhtes kehtivate normide puhul see enamasti nii pole – rahvusvaheline õigus põhineb valdavalt kokkulepetel. Kuid nende kokkulepetega on omakorda loodud arvutu hulk organisatsioone, kes ühel või teisel moel norme produtseerivad, nii et selles osas näikse riigi positsioon juba sarnanevat tavakodaniku omaga. Aga nagu riigisiselt, on ka rahvusvahelises õiguses probleeme isegi põhimõttelist laadi normide järgimisega. Miks?

Lihtne on olla aus ja kõlbeline, kui see on sinu huvides. Tõe hetk saabubki siis, kui olukord muutub. Kumb jääb siis peale, kas aated või huvid? Nii nagu inimestel, nii jäävad ka riikidel sageli peale huvid. Ja sõlmitud kokkulepped lendavadki üle parda, ükskõik kui põhimõttelised need siis ka polnud. Sellisest lennutajast riigialam sunnitakse seepeale jõuga kokkulepet täitma, riik aga ... jah, temal sellist sundijat lihtsalt pole. Ehk teisisõnu: kui tavakodaniku puhul seadus käivitubki just konfliktiolukorras, siis rahvusvahelises õiguses näikse olevat vastupidi – siis lülitub seadus välja. Siit ilmselt ka küsimus, et kas rahvusvaheline õigus on üldse õigus.

Tuleme aga siiski korraks tagasi inimese loomuse juurde. Kas me tõesti oleme nagu kari üleannetuid jõmpsikaid, keda suudab ohjeldada vaid vitsahirm? No ei ole ju. Aga nii nagu kärsitul vanemal pole aega lapse sisse vaadata, ei ole riigil mahti kuulata ära oma kodanikku – äkki on halva käitumise taga mingi lahendamist vajav mure? Vitsaga laksata on lihtsam. Nii ka rahvusvaheliselt. Ainult et nii pikka malakat ei ole, millega riigile udjada. Aga mis siis, kui see ei olegi rahvusvahelise õiguse puudus, vaid vastupidi: just rahvusvaheline õigus näitab meile kõige ilmekamalt, et meie harjumus lahendada probleeme sunni kaudu on vale? Sel juhul ei ole see rahvusvaheline õigus, mille alustalad remonti vajavad.

Katrin Prükk